

УДК 342.9

КЛИМЕНКО Ю.Ю.

СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена дослідженню такого елемента складу адміністративного правопорушення, як суб'єкт. Вивчаються загальні теоретичні аспекти цього питання, а також специфічні характеристики, притаманні власне сфері трудових відносин як об'єкту протиправного посягання. Окрема увага приділяється можливості наукового та законодавчого визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення, аналізуються різні точки зору вчених з цього приводу, формується авторське визначення поняття суб'єкт адміністративного правопорушення в сфері трудових відносин.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, суб'єкт, трудові відносини, юридична особа.

Статья посвящена исследованию такого элемента состава административного правонарушения, как субъект. Изучаются общие теоретические аспекты этого вопроса, а также специфические характеристики, присущие собственно сфере трудовых отношений как объекта противоправного посягательства. Особое внимание уделяется возможности научного и законодательного признания юридического лица субъектом административной ответственности и административного правонарушения, анализируются различные точки зрения ученых по этому поводу, формируется авторское определение понятия субъект административного правонарушения в сфере трудовых отношений.

Ключевые слова: административное правонарушение, административная ответственность, субъект, трудовые отношения, юридическое лицо.

The article is devoted to the study of such an element of the administrative offense as a subject. We study the general theoretical aspects of this issue, as well as the specific characteristics inherent in the actual sphere of labor relations as an object of unlawful encroachment. Special attention is paid to the possibility of scientific and legislative recognition of the legal entity as a subject of administrative responsibility and administrative offense, various points of view of scientists on this issue are analyzed, and the author's definition of the subject of the administrative offense in the sphere of labor relations is formed.

Key words: administrative offense, administrative responsibility, subject, labor relations, legal entity.

Постановка проблеми. Кожен індивід, беручи участь у суспільних відносинах, самостійно приймає рішення щодо змісту власних діянь, реалізуючи волевиявленням ту чи іншу дію або бездіяльність. Звичайно, суспільно бажаним форматом поведінки особи є чітке та неухильне дотримання приписів правових норм. Проте, на жаль, у соціумі постійно мають місце прояви антисоціальної суспільно небажаної поведінки, яка характеризується повним або частковим нехтуванням положеннями законів та підзаконних нормативних актів – вчиненням правопорушень певною особою.

На відміну від кримінального законодавства, яке містить чітке нормативне визначення суб'єкта злочину (ст. 18 Кримінального кодексу), в адміністративному законодавстві подібне визначення суб'єкта адміністративного правопорушення відсутнє. Відповідно до статей 18, 20

Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку; не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану [1]. Таким чином, техніко-юридична конструкція правових норм у цьому кодифікованому акті, попри вживання узагальненого терміна «особи» (які можуть бути як фізичними, так і юридичними), свідчить про характеристику законодавцем саме фізичної осудної особи, яка досягла віку адміністративної відповідальності, як суб'єкта правопорушення. Стосовно вичерпності чи невичерпності суб'єктного складу правопорушення (тобто можливості включення до нього юридичних осіб) прямої відповіді законодавство не передбачає.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Склад адміністративного правопорушення, зокрема його суб'єкт, активно досліджується вченими-адміністративістами, отже, заслуговують на увагу праці таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.М. Батрах, Ю.П. Битяк, О.В. Білова, В.В. Галуцько, В.В. Гордєєв, О.Т. Зима, В.В. Зуй, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Олефір, І.Д. Пастух та інших. Водночас розгляд питання в контексті відповідальності за правопорушення в сфері трудових відносин потребує подальшого наукового вивчення та дослідження, зокрема в розрізі можливості юридичної особи бути суб'єктом адміністративного правопорушення.

Мета статті – дослідження теоретичних аспектів визначення поняття суб'єкта адміністративного правопорушення в сфері трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. У науці адміністративного права присутні класичний та сучасний підходи до сприйняття кола суб'єктів адміністративного правопорушення. У продовження традицій радянської школи права певна кількість науковців вважає за логічне не відходити від класичного трактування лише фізичних осіб як суб'єктів правопорушення. Так, А.Т. Комзюк розглядає суб'єкт як фізичну осудну особу, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність [2, с. 18]. В.В. Галуцько до їх числа також відносить фізичних осіб, що володіють деліктоздатністю (тобто здатністю нести юридичну відповідальність) та досягли шістнадцятирічного віку на момент вчинення правопорушення [3, с. 160]. Схоже трактування пропонує і В.В. Зуй, визначаючи суб'єктом адміністративного проступку фізичну особу, яка досягла віку притягнення до адміністративної відповідальності [4, с. 178]. Головним недоліком подібних наукових трактувань є те, що вони не враховують сучасні реалії правового та суспільного життя країни, становлення ринкової економіки та розвиток бізнесу, реагування держави на ці тенденції шляхом встановлення різноманітних санкцій до суб'єктів господарювання за порушення ними вимог трудового, податкового, митного, земельного, антимонопольного та інших інститутів законодавства України.

Більш виважений, сучасний підхід демонструє в своїх працях група науковців, що вважає за доцільне включення до суб'єктного складу адміністративного правопорушення додатково ще й юридичних осіб. Суб'єктом правопорушення, наполягає А.Ю. Якимов, є абстрактна особа (фізична або юридична), передбачена правовими нормами [5, с. 6]. У контексті адміністративної відповідальності юридичних осіб важливим є зауваження І.Й. Слубського, що юридичну особу потрібно розглядати не як «колективний суб'єкт», а як організацію, що проявляє властивості індивідуального суб'єкта права; незважаючи на реалізацію своєї право- і дієздатності за допомогою діяльності власної адміністрації, особа все одно залишається повністю самостійним правосуб'єктом учасником правовідносин, що виникають із приводу здійснення адміністративних правопорушень, відповідно, має розглядатися як індивідуальний, самостійний правопорушник [6, с. 17]. Справді, як індивідуальний учасник суспільних правовідносин юридична особа володіє власною адміністративною правоздатністю та деліктоздатністю, вступає в ці відносини та несе відповідальність (зокрема, адміністративну) за свої дії чи бездіяльність. Зокрема, попри використання в трудовому законодавстві понять «власник або уповноважений ним орган», стороною трудового договору як роботодавцем безпосередньо є конкретне підприємство, установа, організація. Відповідно, працівник укладає трудовий договір саме з юридичною особою, остання є самостійним суб'єктом права та учасником трудових відносин.

Аргументуючи власну точку зору про передчасність визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення, Е.Ф. Демський звертає увагу, що в жодному нормативному акті, що встановлює відповідальність у вигляді штрафів, не вживається термін «адміністративна відповідальність» стосовно юридичних осіб;

присутня диференціація між адміністративною відповідальністю та адміністративно-господарськими санкціями за строком, механізмом, умовами, наслідками застосування санкцій. На думку вищезгаданого вченого, застосування адміністративної відповідальності до юридичних осіб може слугувати підґрунтям для ухилення безпосередніх винуватців (керівників, посадових осіб) від відповідальності; весь тягар ляже на підприємство, колектив, абсолютно недотичний до правопорушення. Держава отримує результат у вигляді негативних наслідків для юридичної особи, які будуть переведені на конкретних працівників у вигляді позбавлення премій, надбавок, заохочень тощо. [7]. У зв'язку з цим адміністративну відповідальність юридичних осіб дослідник пропонує кваліфікувати як відповідальність у вигляді адміністративно-господарських санкцій або господарсько-правову відповідальність.

На нашу думку, подібна аргументація є досить неоднозначною. По-перше, визначення наявності певного правового явища пов'язане не тільки зі згадуванням його наукової дефініції в тексті нормативних актів, а й з іншими його характеристиками, які однозначно дають підстави стверджувати про його наявність у суспільних відносинах; прикладом такої характеристики може бути адміністративно-правовий метод регулювання суспільних відносин та механізм притягнення до відповідальності в адміністративному порядку. По-друге, адміністративна відповідальність юридичної особи та посадових осіб цієї особи є не взаємовиключними поняттями, тобто притягнення до відповідальності підприємства не є реабілітуючою, такою, що звільняє від відповідальності, обставиною для його керівництва. При цьому притягнення до дисциплінарної відповідальності винної особи є не тільки можливою, а й логічною та раціональною реакцією на факт протиправної поведінки з метою недопущення її повторення в майбутньому.

По-третє, всі правовідносини незалежно від їх галузевої приналежності, в яких виражається адміністративно-правовий метод регулювання, є об'єктом охорони адміністративними нормами та застосування заходів адміністративної відповідальності у разі порушення імперативних приписів. За таких умов є спірними судження про виділення господарської, фінансової, земельної та інших видів відповідальності за галузевим принципом, адже в усіх випадках присутнє адміністративне реагування на правопорушення, різниця тільки сфера застосування. По-четверте, різниця в умовах, процедурах, строках притягнення до адміністративної відповідальності є юридично допустимою, з огляду на потребу врахування специфіки правового становища конкретного суб'єкта правопорушення. Хоча, звичайно, необхідність систематизації адміністративного законодавства є досить актуальною проблемою, що створює певні правові колізії, неузгодженості, протиріччя у правозастосуванні.

Додатково зазначимо, що точка зору про включення до суб'єктного складу адміністративного правопорушення як фізичних, так і юридичних осіб стає переважаючою в науковому середовищі, особливо серед молодих учених. Цьому цілком відповідають і тенденції нормотворення, зокрема в середині 2015 року до Кодексу України про адміністративні правопорушення було внесено низку змін (доповнення кодексу статтями 14-2, 279-1, 300-1, зміни в статті 27, 122, 123), положення яких передбачають адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі юридичних осіб. Сподіваємося, це ознака підтвердження законодавцем наукових розробок щодо віднесення суб'єктів бізнесу до кола суб'єктів адміністративної відповідальності, перший крок до впорядкування цієї проблеми на нормативному рівні.

У теорії права загальноприйнятий характер носить поділ суб'єкта правопорушення на загального та спеціального – з огляду на його правове становище. При цьому загальним суб'єктом є особа, яка відповідає загальним критеріям деліктоздатності, визначеним адміністративним законодавством; тоді як статус спеціального суб'єкта передбачає набір додаткових характеристик, які можуть деталізувати, вирізнити одну особу серед інших. Беручи до уваги специфіку адміністративних правопорушень у сфері праці та трудових відносин, загальним суб'єктом може бути лише юридична особа, яка володіє правосуб'єктністю, тобто зареєстрована в установленому законом порядку з включенням до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Стосовно фізичної особи, то щодо неї присутні додаткові кваліфікуючі критерії в складі адміністративного правопорушення, відповідно, вона може бути тільки спеціальним суб'єктом.

Спеціальні ознаки суб'єкта, слушно зауважують В.К. Колпаков та В.В. Гордєєв, детермінуються і нормативно закріплюються з метою диференціації відповідальності різних категорій осіб, забезпечення справедливої правової оцінки їх неправомірних дій; вони фіксуються у статтях нормативного акта і впливають на кваліфікацію правопорушення [8, с. 142]. Такими спе-

ціальними ознаками в нашому разі є перебування в трудових відносинах з підприємством та особливості трудової діяльності (службового становища). Тобто йдеться про працівників, уповноважених представників сторін колективного договору та посадових осіб підприємства, установи, організації.

Правовий статус працівника пов'язаний з юридичним фактом укладення трудового договору та перебуванням індивіда в трудових відносинах з конкретним роботодавцем. Якщо трудовий договір не укладено (особа працює без офіційного працевлаштування), вона не може бути кваліфікована як суб'єкт правопорушення. Статус уповноважених представників сторін колективного договору виникає на підставі волевиявлення цих сторін на їх представництво цими суб'єктами. Щодо посадових осіб кваліфікація є складнішою, адже ні Кодекс України про адміністративні правопорушення, ні Кодекс законів про працю України не містять визначення цього поняття, тобто кола посад, службові обов'язки в рамках яких дають змогу визнати відповідальне становище цього індивіда та набуття ним статусу посадової особи.

Отже, в цій ситуації доцільно аналізувати положення інших законів України, виходити із правозастосовної практики, керуючись наявністю в певного суб'єкта організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень. У контексті трудових відносин та адміністративного правопорушення в сфері праці статус посадової особи, на нашу думку, пов'язаний з правом укладення трудового договору від імені роботодавця (керівник підприємства, особа, що виконує обов'язки керівника), здійснення виплат від імені компанії (головний бухгалтер), здійснення заходів з охорони праці (начальник служби охорони праці) тощо.

Висновки. На нашу думку, сучасне визначення поняття суб'єкта адміністративного правопорушення в сфері трудових відносин, попри низку законодавчих неузгодженостей, однозначно має включати як фізичних, так і юридичних осіб. Суб'єктом адміністративного правопорушення в сфері трудових відносин визначаємо деліктоздатних фізичну та юридичну особу, діяння яких порушують встановлений режим законності та правопорядку в цій сфері, за які передбачено застосування в адміністративному порядку штрафних санкцій. У цьому визначенні додатково поєднується така ключова характеристика особи правопорушника, як здатність нести юридичну відповідальність за власні дії; окреслено об'єкт протиправного посягання, зазначено вид адміністративного стягнення та адміністративний порядок його застосування. Воно може бути використане у напрацьованні змін до законодавства України щодо подолання неузгодженості та невизначеності цього питання.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Дата оновлення: 06.02.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 17.03.2018).
2. Адміністративна відповідальність в Україні / А.Т. Комзюк та ін. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків, 2000. 99 с.
3. Галунько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон, 2015. 272 с.
4. Адміністративне право України / Ю.П. Битяк та ін. / за ред. Ю.П. Битяка. Київ, 2007. 544 с.
5. Якимов А.Ю. Статус суб'єкта права (теоретические вопросы). Государство и право. 2003. № 4. С. 5–8.
6. Службський І.Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2008. 22 с.
7. Демский Э. Соотношение административной и хозяйственной ответственности. URL: <http://pravo.ua/article.php?id=10004613> (дата звернення: 18.03.2018).
8. Колпаков В.К., Гордеев В.В. Теория административного проступку. Харків, 2016. 344 с.